

KULTURNA POKRAJINA V OBMEJNIH OBMOČJIH SEVEROZAHODNE JUGOSLAVIJE NA OBMOČJU SLOVENIJE

Vladimir Klemenčič *

Slovenija kot obmejna mednarodno tranzitna regija

Sverozahodni del Jugoslavije predstavlja Socialistična republika Slovenija, ki jo obkroža 628 km dolga in odprta državna meja, na zahodu z Italijo, na severu z Avstrijo ter na severovzhodu z Madžarsko, s skupaj 102 mejnimi prehodi (tabela 1). Ima izrazito mednarodno tranzitno lego, saj se v njej na prehodu med alpskim, panonskim in severnojadranskim svetom križajo evropsko pomembne prometne poti med Severno, Zahodno, Srednjo in Jugovzhodno Evropo.

Leta 1978 je ob italijansko-jugoslovanski meji, na največjih obmejnih prehodih, pri Sežani, prestopilo mejo 6.200.000 potnikov, pri Gorici (Gorizia) pa 4.500.000 potnikov. Na avstrijsko-jugoslovanski meji je pri Šentilju (Spielfeld) prestopilo mejo 5.002.000 potnikov, pri Podkorenu pa 3.363.000 potnikov.

Leta 1978 je bilo pripeljanega skozi koprsko pristanišče 2.163.000 bruto registrskih ton blaga; od te količine je bilo 783.000 bruto registrskih ton tranzitnega blaga.

Skozi mednarodni cestni mejni prehod pri Šentilju (Spielfeld), ob avstrijsko-jugoslovanski meji, je bilo leta 1975 prepeljanega 2.200.000 ton blaga; od te količine je bilo 1.500.000 ton tranzitnega blaga (Statistični letopis SR Slovenije 1979, str. 301-302. Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana).

Značaj mednarodne prometne tranzitnosti in obmejne regije je še posebej poudarjen, saj se na območju Socialistične republike Slovenije, ki je del neuvrščene Jugoslavije, močno prostorsko približujejo države, ki pripadajo različnim evropskim gospodarskim združenjem in družbenopolitičnim sistemom ter različnim vojaškim paktom: na zahodu meji Slovenija z Italijo, ki pripada Evropski gospodarski skupnosti (EGS) in Nato paktu, na severovzhodu z Madžarsko, ki pripada Zvezi za medsebojno gospodarsko pomoč in Varšavskemu paktu, na severu pa na nevtralnemu Avstriji, ki gospodarsko pripada EFTA (Evropsko združenje za svobodno trgovino).

Prav v zadnjih desetletjih dobiva Slovenija zaradi njene prometno pomembne lege med evropskimi in balkanskimi državami ter državami Bližnjega in Srednjega Vzhoda tipičen značaj mednarodno tranzitne obmejne regije. To funkcijo opravlja s pomočjo številnih mejnih prehodov najrazličnejšega tipa, prek katerih se pretakajo blagovni tokovi in tokovi osebnega prometa, kapital in informacije. Tretjina ozemlja Slovenije je oddaljena manj kot 15 km od državne meje, vendar segajo njeni vplivi še daleč v notranjost. K temu prispevajo zlasti močni bla-

* Dr., red. univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

govni tokovi, ki so povezani tudi s pristaniščema Koprom (Capodistria) v Sloveniji in Trstom (Trieste) v Italiji. Za mednarodne blagovne tokove prek jugoslovanskih meja na območju Slovenije je pomembna tudi prometna zveza, ki vodi iz gospodarsko razvite Severne Italije skozi mednarodni cestni mejni prehod, z modernim avtoportom, med Gorico (Gorizia) v Italiji in Novo Gorico v Jugoslaviji in od tod v druge države, kakor tudi prometna zveza, ki povezuje prek mejnih prehodov ob avstrijsko-jugoslovanski meji, med Mariborom in Gradcem, zlasti pri Šentilju, ter še prek drugih bližnjih mejnih prehodov gospodarsko razvito Avstrijo z drugimi državami (Piry 1980, str. 6-7).

V zadnjih dveh desetletjih se s povečanim obsegom pretoka blaga in ljudi prek mejnih prehodov povečuje tudi samo število mejnih prehodov. Leta 1965 je bilo skupaj 94, leta 1978 pa 102 mejna prehoda. Ob italijansko-jugoslovanski in avstrijsko-jugoslovanski državni meji lahko sledimo prekvalificiranju mejnih prehodov iz maloobmejnih v mednarodne. K povečanju števila mednarodnih mejnih prehodov je prispevalo tudi večanje pretoka mednarodnih turističnih tokov v turistični sezoni ter pretoka delavcev iz različnih držav, ki so na začasnem delu v tujini, v gospodarsko razvitih evropskih državah in ki pogosto potujejo prek italijansko-jugoslovanske in avstrijsko-jugoslovanske meje (tabela 2, Gosar 1979, str. 25-26).

Politične meje in obmejna območja

Podoba kulturne pokrajine ob ožjih obmejnih območjih je rezultat učinkov številnih dejavnikov notranjega družbenega razvoja, režima prehodnosti državne meje in ustreznosti infrastrukturne opremljenosti mejnih prehodov, kakor tudi učinkov sosednjih območij onstran meje v Italiji, Avstriji in na Madžarskem.

K oblikovanju tipa kulturne pokrajine v obmejni regiji, ki je rezultat številnih meddržavnih dogovorov o funkciji državne meje kot členu povezovanja s sosednjimi državami in ostalim svetom, je prispevalo tudi **policentrično usmerjanje gospodarskega razvoja v Sloveniji**, ki je zasnovan na sistemu postopnega širjenja krajev z industrijo tudi na obmejnih, še nedavno gospodarsko perifernih območjih (Vrišer 1979, str. 34). Le-ta prispeva k oblikovanju strukture prebivalstva mobilne urbane družbe, ki je usposobljena opravljati funkcije, ki jih zahteva obmejno območje. Obmejno prebivalstvo opravlja posebne funkcije, ki so povezane z upravljanjem infrastrukturnih objektov politične meje ter z razvijanjem raznih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti zase in hkrati za prebivalstvo v premejnem obmejnem območju, s čemer prispeva tudi k oblikovanju **obmejnega tipa kulturne pokrajine** (Piry 1981, str. 50).

V zvezi z oblikovanjem meje kot členom povezovanja obmejnih območij na obeh straneh državne meje v enotno kulturno pokrajino, obmejno ali politično regijo, je sklenila Jugoslavija s sosednjimi državami številne meddržavne dogovore, ki se nanašajo na funkcijo meje kot mejne črte prehoda med sosednjima dvema državama, in to ne glede na razlike v družbenopolitičnih sistemih. Jugoslavija je sklenila z Italijo, Avstrijo in Madžarsko meddržavni dogovor o maloobmejnem osebnem prometu, ki se nanaša na kraje, ki se nahajajo na obeh straneh državne meje, v oddaljenosti 10-15 km od italijansko-jugoslovanske in avstrijsko-jugoslovanske meje. Na območju madžarsko-jugoslovanske meje pa sega obmejni pas 20 km v notranjost obeh držav. Prebivalci krajev, za katere veljajo določbe maloobmejnega prometa ob madžarsko-jugoslovanski meji, lahko prečkajo mejo le enkrat mesečno, medtem ko lahko prebivalci krajev ob italijansko-jugoslovanski in avstrijsko-jugoslovanski meji prestopijo mejo neomejeno.

Tabela 1: Število mejnih prehodov v SR Sloveniji po tipih leta 1965 in 1978

M e j a	Mednarodni prehodi	Malobrodski prehodi	Kmetijski stalni pre- hodi	Ostali pre- hodi - se- zonski	Skupaj	Dolžina meje v km	Povprečno število km na mejni pre- hod leta 1978
	1965	1978	1965	1978	1965	1978	
Avstrijsko- jug. meja	10	15	-	-	36	41	7,9
Italijansko- jug. meja	13	15	9	8	58	59	3,4
Madžarsko- jug. meja	-	2	-	-	-	2	51
Mednarodni itališki mejni prehod vnotraj Slov.	23	32	9	8	95	103	6,1
Skupaj							

Vir:

1. Letni pregled prometa 1965, str. 66, 71-74. Statistično gradivo SR Slovenije, št. 22. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana 1966.
2. Statistični letopis SR Slovenije 1979, str. 299, 301. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana.

krat, celo po večkrat dnevno. Jugoslavija je sklenila dogovore o dvolastniških odnosih z Italijo in Avstrijo, ki omogočajo kmetom v obmejnem pasu, ki imajo zemljo onstran meje, obdelavo ter nemoteno prehajanje meje prek mejnih prehodov ali celo nekontrolirano ob določenih mejnih kamnih, z živino, stroji, semeni in kmetijskimi pridelki. Z Italijo in Avstrijo ima Jugoslavija meddržavni dogovor tudi za planince v gorskem svetu Julijskih Alp in Karavank, ki lahko nekontrolirano prečkajo mejo na določenih mestih. Jugoslavija ima z Italijo in Madžarsko tudi meddržavni dogovor o obmejnem gospodarskem sodelovanju, ki se nanaša na brezcarinsko trgovanje (uvoz in izvoz) med gospodarskimi organizacijami obmejnega pasu na obeh straneh državne meje. Blagovna menjava med obmejnimi območji Slovenije in obmejnimi območji sosednjih držav je zasnovana tudi na menjavi blaga na podlagi **sejemskih sporazumov**. Jugoslavija ima z vsemi tremi omenjenimi sosednjimi državami sporazume tudi o **kulturnem in znanstvenotehničnem sodelovanju**, ki se intenzivneje uresničujejo v obmejnih območjih vseh treh držav.

Osimski sporazumi, ki sta jih sklenili leta 1977 Italija in Jugoslavija, temelji na skupnih izhodiščih regionalnega planiranja v obmejnih območjih obeh držav. V dogovor so vključeni: modernizacija mejnih prehodov, uveljavljanje višjih oblik obmejnega gospodarskega sodelovanja ter urejanje manjšinskih pravic Italijanov, ki živijo v obmejnem območju Jugoslavije ter Slovencev, ki živijo v obmejnem območju Italije, sodelovanje na kulturnem in znanstvenotehničnem področju (Osimski sporazumi, 1977, str. 515).

Intenzivnost učinkov meddržavnih dogovorov je odvisna od številnih dejavnikov. Med te sodijo: fizičnogeografsko okolje, način poselitve, prisotnost bližine večjih mest ali centralnih krajev ter narodnih manjšin v obmejnih območjih (Klemenčič 1978, str. 12). Na obmejna območja vpliva v veliki meri tudi proces odpiranja državne meje, z večanjem števila mejnih prehodov ter načrtno razvijanje gospodarstva.

Državne meje na območju republike Slovenije so relativno mladega nastanka. Jugoslovansko-italijanska meja je nastala šele po drugi, jugoslovansko-avstrijska in jugoslovansko-madžarska pa po prvi svetovni vojni. Jugoslovansko-italijanska meja poteka na zahodu med Koprskim zalivom, Trstom (Trieste), Gorico (Gorizia) in Goriškimi brdi po relativno valovitem svetu, od tod dalje proti severu pa potekata jugoslovansko-italijanska in jugoslovansko-avstrijska meja po težje prehodnem gorskem svetu Julijskih Alp, Karavank ter Kobanskega. Del jugoslovansko-avstrijske meje proti severovzhodu, proti Radgoni, poteka ob mejni reki Muri, ves ostali vzhodni del jugoslovansko-avstrijske in jugoslovansko-madžarske meje pa po lažje prehodnih terciarnih slemenih in dolinicah gričevnatega subpanonskega sveta. Nekateri odseki državne meje potekajo tudi po starih historičnih mejah. Tako predstavlja del stare, večstoletne avstrijsko-ogrske meje, del današnje jugoslovansko-avstrijske meje med Radgono (Bad Radkersburg) na jugu in jugoslovansko-avstrijsko-madžarsko tromejo na severu. Po današnji jugoslovansko-avstrijski meji na območju Julijskih Alp je potekala državna meja že od 16. stol. do prve svetovne vojne, najprej beneško-avstrijska, nato italijansko-avstrijska meja. Večina meja z Italijo, Avstrijo in Madžarsko ne poteka po meji slovenskega etničnega ozemlja. S Slovenci kot narodno manjšino je poseljen skoraj ves prostor ob italijansko-jugoslovanski meji ter celotno obmejno območje ob avstrijsko-jugoslovanski meji na avstrijskem Koroškem. Na obmejnem prostoru avstrijske Štajerske so Slovenci poseljeni v obliki otokov, ob madžarsko-jugoslovanski meji pa poseljujejo Slovenci Porabje v trikotu med jugoslovansko-avstrijsko in madžarsko-jugoslovansko mejo. Madžari so poseljeni kot narodnost

Tabela 2: Število potnikov v mednarodnem in maloobsejnim prometu SR Slovenije leta 1965 in 1978

Meja	V mednarodnem cestnem prometu		V mednarodnem železniškem prometu		V mednarodnem letalskem in pomorskem prometu		V maloobsejnim cestnem prometu		Skupaj	
	1965	1978	1965	1978	1965	1978	1965	1978	1965	1978
Avstrijsko-jug.meja	159.827	13.843.000	636.624	1.106.000			22.406	857.000	823.857	15.806.000
Italijansko-jug.meja	3.726.982	29.397.000	1.910.497	1.270.000			461.500	12.583.000	6.098.879	43.250.000
Madžarsko-jug.meja									124.837	170.000
Skupaj	3.886.709	43.625.000	2.547.121	2.376.000	124.837	170.000	488.906	13.440.000	7.047.513	59.611.000

Viri: 1. Letni pregled prometa 1965, str. 66, 71-74. Statistično gradivo SR Slovenije, št. 22. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana 1966.

2. Statistični letopis SR Slovenije 1979, str. 299, 301. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana.

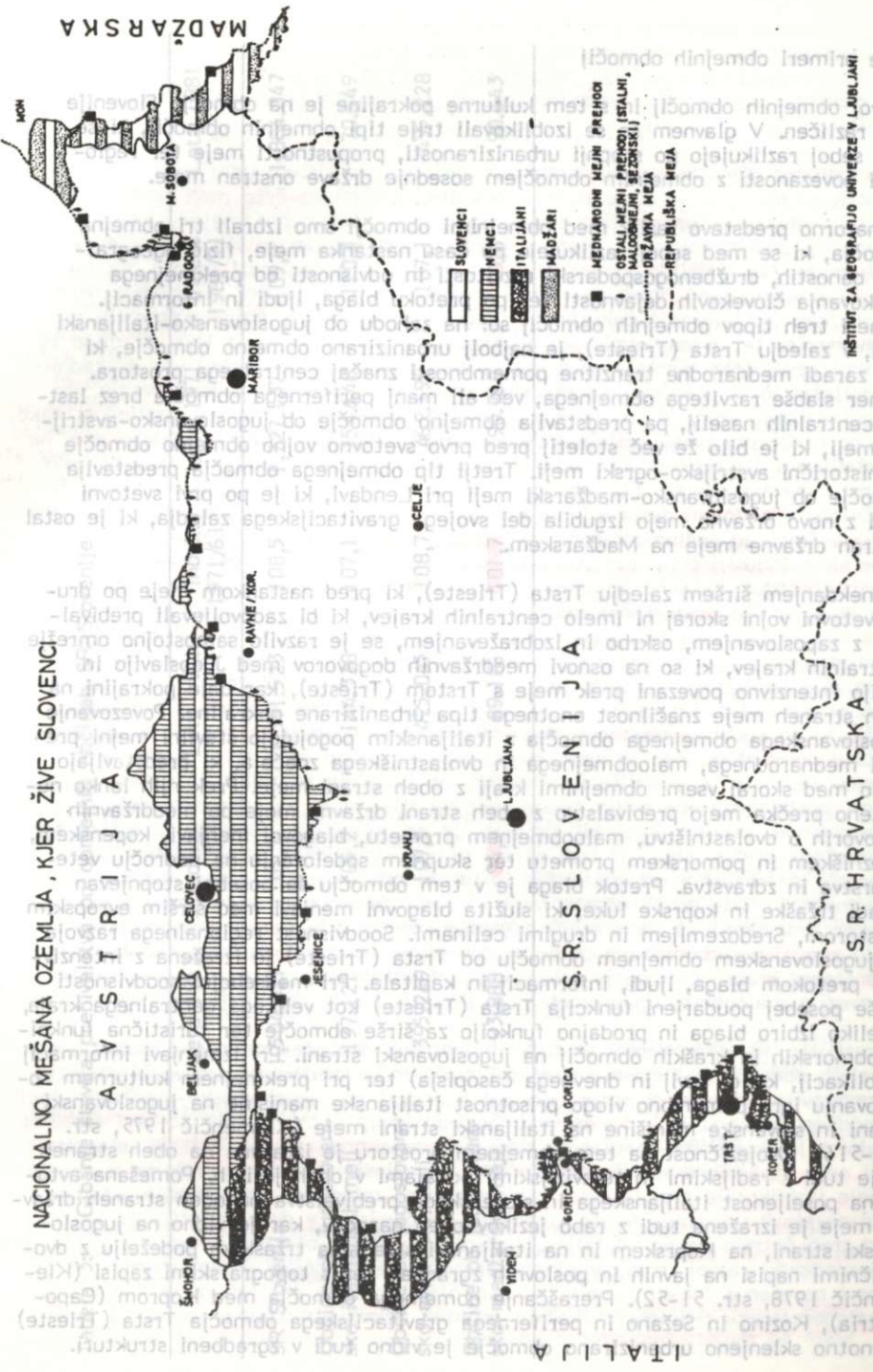
na jugoslovanski strani ob jugoslovansko-madžarski meji, Italijani pa kot narodnost v obmejnem pasu na Koprskem (Klemenčič 1978, str. 13-15).

Na razvoj kulturne pokrajine v obmejnih območjih še danes odločilno vpliva način oblikovanja meje. Medtem ko potekajo deli jugoslovansko-italijanske in jugoslovansko-avstrijske meje po gorskem svetu Julijskih Alp in Karavank in po gorskih razvodnih slemenih, ki razdvajajo gravitacijska zaledja večjih ali manjših centralnih krajev na obeh straneh državne meje, so določili jugoslovansko-italijansko mejo na zahodu med Koprskim zalivom in Goriškimi brdi ter jugoslovansko-avstrijsko mejo na severu in jugoslovansko-madžarsko mejo na severovzhodu v subpanonskem pasu tako, da je državna meja odrezala centralne kraje od njihovih gravitacijskih zaledij. Tako sta ostala centralna kraja Trst (Trieste) in Gorica (Gorizia) ob zahodni jugoslovansko-italijanski meji na italijanski strani, njuni širši gravitacijski zaledji pa v Jugoslaviji. Ob avstrijsko-jugoslovanski meji sta ostala Cmurek (Mureck) in Radgona (Bad Radkersburg) v Avstriji, velik del njunih gravitacijskih zaledij pa v Jugoslaviji. Ob madžarsko-jugoslovanski meji so ostali v Jugoslaviji sicer manjši centralni kraji, kot na primer Lendava (Lendva), Prosenjakovci (Partosfalva) in Domanjševci (Domonkosfa), njihova gravitacijska zaledja pa na Madžarskem. Skoraj vsem obmejnem pasu na območju Slovenije niso pri določanju poteka državne meje upoštevali meja vaških zemljišč, zato je ob celotni meji ostal del kmetijskih parcel v lasti kmetov iz tostran in onstran državne meje.

Medtem ko so do konca druge svetovne vojne in še prvo desetletje po njej imela obmejna območja večinoma značaj perifernih in manj razvitih območij, lahko sledimo pri njih v zadnjih dveh desetletjih živahni socialni in gospodarski preobrazbi in s tem povezanemu preoblikovanju kulturne pokrajine (tabela 3). Osnovni instrument tega procesa so na eni strani že navedeni meddržavni dogovori med sosednjimi državami, na drugi strani pa načrtno pospeševanje gospodarskega in socialnega razvoja z industrializacijo in izgradnjo socialne ter tehnične infrastrukture (Klemenčič 1978, str. 277). Ob zahodni jugoslovansko-italijanski meji je na gravitacijskih zaledjih Trsta (Trieste) in Gorice (Gorizia) na jugoslovanski strani nastala mreža centralnih krajev z delovnimi mesti v industriji, terciarnem in kvartarnem sektorju. Med te sodijo: Koper, Kozina, Sežana ter Nova Gorica in še številni manjši centralni kraji. Ob severovzhodni jugoslovansko-avstrijski in jugoslovansko-madžarski meji so nastali novi centralni kraji: Apače, Gornja Radgona, Murska Sobota, Lendava (Lendva) in Prosenjakovci (Partosfalva) pa sta v zameno kot nadomestilo za izgubljeno gravitacijsko zaledje dobila industrijo (Vrišer 1974, str. 258-259; Pak 1978, str. 22-23).

Družbenogospodarski razvoj na omenjenih obmejnih območjih je prispeval k oblikovanju take regionalne strukture, ki pogojuje razvijanje za urbano družbo specifičnih človekovih dejavnosti, dela, oskrbe, izobraževanja, prometa ter izkoriščanja prostega časa, in to v taki obliki, da omogoča prebivalstvu Jugoslavije in prebivalstvu onstran jugoslovanske meje gospodarsko sodelovanje ter sodelovanje pri načrtovanju komunalnega in regionalnega razvoja. Meddržavni dogovori med Jugoslavijo in Italijo ter med Jugoslavijo in Avstrijo omogočajo prebivalstvu z obeh strani državne meje nakupe blaga, koriščenje uslužnostnih dejavnosti, obdelavo zemlje, rekreacijo ter sodelovanje na kulturnem in športnem področju, kar daje svojstven pečat zunanji podobi pokrajin v obmejnih območjih. Intenzivnost in smer preobrazbe kulturne pokrajine v obmejnih območjih sta seveda odvisni od vrste dejavnikov, tako od fizično-geografskega okolja, značaja območij glede na centralnost ali perifernost ter od poteka gospodarskega razvoja po drugi svetovni vojni.

NACIONALNO MEŠANA OZEMLJA, KJER ŽIVE SLOVENCI V S R B I J I

Trije primeri obmejnih območij

Razvoj obmejnih območij in s tem kulturne pokrajine je na območju Slovenije zelo različen. V glavnem so se izoblikovali trije tipi obmejnih območij, ki se med seboj razlikujejo po stopnji urbaniziranosti, propustnosti meje ter regionalni povezanosti z obmejnimi območjem sosednje države onstran meje.

Za nazorno predstavo razlik med obmejnimi območji smo izbrali tri obmejna območja, ki se med seboj razlikujejo po času nastanka meje, fizičnogeografskih danostih, družbenogospodarski razvitosti in odvisnosti od prekmernega učinkovanja človekovih dejavnosti ter po pretoku blaga, ljudi in informacij. Primeri treh tipov obmejnih območij so: na zahodu ob jugoslovansko-italijanski meji, v zaledju Trsta (Trieste), je najbolj urbanizirano obmejno območje, ki ima zaradi mednarodne tranzitne pomembnosti značaj centralnega prostora. Primer slabše razvitega obmejnega, več ali manj periferne območja brez lastnih centralnih naselij, pa predstavlja obmejno območje ob jugoslovansko-avstrijski meji, ki je bilo že več stoletij pred prvo svetovno vojno obmejno območje ob historični avstrijsko-ogrski meji. Tretji tip obmejne območja predstavlja območje ob jugoslovansko-madžarski meji pri Lendavi, ki je po prvi svetovni vojni z novo državno mejo izgubila del svojega gravitacijskega zaledja, ki je ostal onstran državne meje na Madžarskem.

Na nekdanjem širšem zaledju Trsta (Trieste), ki pred nastankom meje po drugi svetovni vojni skoraj ni imelo centralnih krajev, ki bi zadovoljevali prebivalstvo z zaposlovanjem, oskrbo in izobraževanjem, se je razvilo samostojno omrežje centralnih krajev, ki so na osnovi meddržavnih dogovorov med Jugoslavijo in Italijo intenzivno povezani prek meje s Trstom (Trieste), kar daje pokrajini na obeh straneh meje značilnost enotnega tipa urbanizirane pokrajine. Povezovanje jugoslovanskega obmejne območja z italijanskim pogojujejo številni mejni prehodi mednarodnega, maloobmejne in dvolastniškega značaja, ki predstavljajo zvezo med skoraj vsemi obmejnimi kraji z obeh strani meje. Prek njih lahko nemoteno prečka mejo prebivalstvo z obeh strani državne meje po meddržavnih dogovorih o dvolastništvu, maloobmejnem prometu, blagovni menjavi, kopenskem, železniškem in pomorskem prometu ter skupnem sodelovanju na področju veterinarstva in zdravstva. Pretok blaga je v tem območju še posebej stopnjevan zaradi tržaške in koprške luke, ki služita blagovni menjavi med širšim evropskim prostorom, Sredozemljem in drugimi celinami. Soodvisnost regionalnega razvoja na jugoslovanskem obmejnem območju od Trsta (Trieste) je izražena z intenzivnim pretokom blaga, ljudi, informacij in kapitala. Pri medsebojni soodvisnosti so še posebej poudarjeni funkcija Trsta (Trieste) kot velikega centralnega kraja, z veliko izbiro blaga in prodajno funkcijo za širše območje ter turistična funkcija obmorskih in kraških območij na jugoslovanski strani. Pri izmenjavi informacij (publikacij, knjig, revij in dnevnega časopisja) ter pri prekmernem kulturnem sodelovanju igra pomembno vlogo prisotnost italijanske manjšine na jugoslovanski strani in slovenske manjšine na italijanski strani meje (Klemenčič 1975, str. 512-514). Dvojezičnost na tem obmejnem prostoru je izražena na obeh straneh meje tudi z radijskimi in televizijskimi oddajami v obeh jezikih. Pomešana avtohtona poseljenost italijanskega in slovenskega prebivalstva na obeh straneh državne meje je izražena tudi z rabo jezikov obeh narodov, kar je vidno na jugoslovanski strani, na Koprskem in na italijanski strani na tržaškem podeželju z dvojezičnimi napisi na javnih in poslovnih zgradbah ter s topografskimi zapisi (Klemenčič 1978, str. 51-52). Preraščanje obmejne območja med Koprom (Capodistria), Kozino in Sežano in periferne gravitacijske območja Trsta (Trieste) v enotno sklenjeno urbanizirano območje je vidno tudi v zgradbeni strukturi.

Tabela 3: Gibanje števila prebivalstva po obsejnih občinah SR Slovenije

	Leta 1953	Indeks 1961/53	Leta 1961	Indeks 1971/61	Leta 1971	Indeks 1981/71	Leta 1981
SR Slovenija	1.504.427	105,7	1.291.523	108,5	1.727.137	109,0	1.884.047
Občine ob jugoslovan- sko-italijanski meji	137.121	105,2	144.338	107,1	154.648	110,3	170.649
Občine ob jugoslovan- sko-avstrijski meji	395.249	107,5	425.045	108,7	462.195	107,1	495.228
Občine ob jugoslovan- sko-madžarski meji	93.888	94,9	89.186	101,7	90.769	99,8	90.643

Stara agrarna zgradbena struktura naselij je že skoraj izginila. Kmetijsko gospodarstvo daje le minimalni delež dohodka, kmečko prebivalstvo pa je maloštevilno; prevladuje prebivalstvo terciarnega sektorja. Na gosto so posejani trgovski in gostinski lokali, ki so ustrezno ločirani za potrebe prebivalstva z obeh strani meje.

Poseben tip obmejne pokrajine se je izoblikoval na tistem delu jugoslovansko-avstrijske meje, ki je vrsto stoletij predstavljala mejno črto med ogrskim in avstrijskim delom habsburških dežel. Ta stoletna historična meja je vtisnjena v zunanji podobi pokrajine. Razlike med dednim pravom so vidne na obeh straneh meje. Na avstrijski strani so veljali zakoni o nedeljivosti zemlje, na Ogrskem pa je slonelo dedno pravo na delitvi zemlje. Drobitev parcel je prinesla dvojno posledico: Izoblikovanje pokrajine z drobno parcelacijo, z majhno posestjo do 3 hektarjev ter z majhnimi, dvo ali tročeličnimi, večinoma iz lesa ali gline zgrajenimi pritličnimi hišami. Pokrajina je bila agrarno prenaseljena vse do zadnjega desetletja in je predstavljala območje stalnega in sezonskega izseljevanja. Po drugi svetovni vojni je to obmejno območje reševalo agrarno prenaseljenost tako, da so prebivalci iskali priložnostno zaposlitev v bližnjih krajih onstran meje, na avstrijskem Štajerskem, ter začasno zaposlitev v manj oddaljenih zaposlitvenih centrih na avstrijskem Štajerskem in drugod v gospodarsko razvitih evropskih državah. V zadnjem desetletju je del delovne sile, ki se je vrnila iz začasnega dela v tujini in večina mladega prirodnega prirastka našel zaposlitev v novo nastalem industrijskem centru, v Murski Soboti, pa tudi v novo nastalih industrijskih obratih v sami obmejni pokrajini. Prestrukturiranje večjega dela aktivne delovne sile v nekmečke poklice, bodisi z zaposlovanjem v obmejnih krajih tostran in onstran meje, kakor tudi v obliki dnevne migracije v druge kraje Pomurja, je v zelo kratkem času spremenilo funkcijo in zunanjo podobo pokrajine. S prisluženim denarjem izven kmetijstva so delavci mehanizirali kmetijsko gospodarstvo ter preuredili ali na novo zgradili kmečke domove in nekmečke hiše, ki so podobne mestnemu tipu hiš; kmečka gospodarstva pa so se spremenila v polkmečka. Ker se prek mejnih območij skozi celo leto, zlasti pa ob koncu tedna in ob podaljšanih vikendih, ob različnih praznikih in v času dopustov, pretakajo v obe smeri tokovi delovne sile, ki je na začasnem delu v raznih gospodarsko razvitih evropskih državah, je na obmejnem območju zaradi potreb domačega prebivalstva, pa tudi zaradi potreb omenjenih tokov delovne sile, nastala ob cestah vrsta gostinskih in uslužnostnih obratov. Tako je obmejno območje, ki ima zaradi odprte meje in rasti delovnih mest v sami pokrajini, kakor tudi zaradi vpliva pretoka zdomske delovne sile čez mejne prehode, dobilo značaj polurbanizirane obmejne pokrajine, ne da bi ob meji razvilo lastne centralne kraje. K temu je prispevalo tudi intenzivno pretakanje prebivalstva v zvezi z maloobmejnim prometom in dvolastništvom zemlje (Olas 1976, str. 151).

Tretji tip, ki je po genezi in funkciji bistveno drugačen od doslej naštetih obmejnih območij ob jugoslovansko-italijanski in jugoslovansko-avstrijski meji, predstavlja obmejno območje Lendave (Lendva) ob juoslovansko-madžarski meji. Lendava (Lendva) je kot centralni obmejni kraj, ki mu je bilo po prvi svetovni vojni z juoslovansko-madžarsko mejo odrezano gravitacijsko zaledje, stagnirala ali celo nazadovala vse do zadnjih dveh desetletij. Z industrializacijo si je vzdolž meje izoblikovala gravitacijsko zaledje dnevne migracije delovne sile, kar je prispevalo k upadanju deleža kmečkega prebivalstva v dveh desetletjih, in sicer od treh četrtin na eno četrtno. Večina kmetijskih obratov je postala polkmečka. Gospodarski razvoj tega obmejnega območja je bil doslej v sorazmerno majhni meri povezan s funkcijo meje in z razvojem območij onstran meje. Na račun maloobmejnega prometa se kažejo skromni učinki z nakupi prebivalstva prek ju-

goslovansko-madžarske meje. Na osnovi meddržavnega dogovora med Jugoslavijo in Madžarsko je nastalo živahno kulturno sodelovanje, ki temelji na rednih obiskih kulturnih skupin z Madžarske. Obstajajo tudi redna srečanja predstavnikov gospodarskih in upravnih institucij obeh držav, ki usklajujejo program razvoja tehnične infrastrukture v obmejnih območjih in pripravljajo dogovore o gospodarskem sodelovanju med gospodarskimi ustanovami v obmejnih krajih. Tudi to obmejno območje je pod vplivom industrializacije in modernizacije kmetijske proizvodnje pričelo izgubljati nekdanji videz agrarne pokrajine. Staro kmečko hišo zamenjuje moderni mestni hiši podobna stanovanjska hiša z modernejšim gospodarskim poslopjem. Za to območje, ki je pomešano poseljeno tudi z madžarskim prebivalstvom, je značilna dvojezičnost pri obeh narodih, v vseh oblikah človekovih dejavnosti, pri delu, oskrbi, izobraževanju, prometu in izkoriščanju prostega časa. Le-ta je rezultat dvojezičnega učnovzgojnega procesa že v otroških vrtcih in osnovni šoli, ki zaradi potreb razvoja urbane družbe prerašča v dvojezične srednje šole, ki nastajajo prav sedaj na tem območju. Obmejno območje je primer gospodarsko hitro razvijajočega dvojezičnega obmejnega območja, ki kaže vse značilnosti in poteze uveljavljanja take dvojezičnosti, ko pripadnika obeh narodov lahko med seboj govorita vsak v svojem jeziku, pa se razumeta (Olas 1981, str. 6; Hajos-Klemenčič 1976, str. 201-202).

Večina obmejnih območij Slovenije ob jugoslovansko-italijanski, jugoslovansko-avstrijski in jugoslovansko-madžarski meji doživlja v zadnjem desetletju večji ali manjši gospodarski napredek, ki ga sicer poqojuje koncept načrtnega razvijanja obmejnih območij Slovenije. V večji ali manjši meri lahko povsod sledimo učinkom odprte meje, saj že sam občutek možnosti prehajanja prek meje, ne glede na gospodarske koristi, daje prebivalstvu obmejnega pasu ugodno psihološko razpoloženje, ki tudi prispeva k zadrževanju prebivalstva na tem prostoru.

Viri

1. Piry I. (1980): Odprtost meje in obmejna območja, str. 1-110, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
2. Gosar A. (1979): Die Frequenz der Grenzüberschreitenden Touristenströme nach Jugoslawien bzw. Slowenien, str. 25-30. Tourism and Borders. Heft 31. Institut für Wirtschafts- und Sozialgeographie der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt/Main.
3. Vrišer I. (1979): Industrializacija Slovenije, str. 90. Zavod SRS za družbeno planiranje - Področje za prostorsko planiranje, Ljubljana.
4. Piry I. (1981): Gospodarski razvoj obmejnih območij (Netiskano), str. 203. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.
5. Osimski sporazumi (1977), str. 515, Založba Lipa, Koper.
6. Klemenčič V. (1978): Grenzregionen und Nationale Minderheiten, str. 7-17. Geographica Slovenica 8. Institute of Geography of the University of Ljubljana, Ljubljana.
7. Klemenčič V. (1978): Neki socialni vzroci i posledice prostornih uticaja industrializacije Slovenije, str. 275-284, Geographica Slovenica 10. Institute of Geography of the University of Ljubljana, Ljubljana.
8. Vrišer I. (1974): Mesta in urbano omrežje v SR Sloveniji, značilnosti njihovega razvoja in družbenogospodarskega pomena s posebnim ozirom na mala

- mesta, str. 179-313. Geografski zbornik. Acta geographica XIV. Slovenska akademija znanosti in umetnosti Ljubljana.
9. Pak M. (1978): Geographische Elemente der funktion versorgung im Grenzraum entlang der jugoslawisch-italienschen Grenze, str. 21-27. Geographica Slovenica 8. Institute of Geogrphay of the University of Ljubljana, Ljubljana.
 10. Klemenčič V. (1974): Slovenska in italijanska narodna manjšina v luči urbanizacije in odprte jugoslovanske-italijanske državne meje, str. 506-515. Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Cankarjeva založba, Ljubljana 1975.
 11. Klemenčič M. (1978): Funktionsanalyse des Siedlungsnetzes im Triester Karst, str. 49-55. Geographica Slovenica 8. Institute of Geography of University of Ljubljana, Ljubljana.
 12. Olas L. (1976): Dvolastništvo - dejavnik v razvoju Prekmurja kot obmejne regije, str. 151-155. Geografski vestnik. Geografsko društvo Slovenije, Ljubljana.
 13. Olas L. (1981): Prikaz občine, str. 3-7. Zbornik občine Lendava, Skupščina občine Lendava, Lendava.
 14. Hajos F.-Klemenčič V. (1976): Ketnyelvűseg a Szloven Szocialista Köztársaságban, str. 195-211. Nemzetközi nopraxi. Nemzetisegkutató konferencia (Bekescaba, 1975, október 28-31.) Budapest.